

Јелена Радаковић

ЈУ Специјална библиотека за слијепа и
слабовида лица Републике Српске
jelena@bsrs.rs

УДК: 027.6-056.262(497.6 РС)
DOI: 10.7251/BSCSR1706124R

УЛОГА СПЕЦИЈАЛНЕ БИБЛИОТЕКЕ У ЖИВОТУ СЛИЈЕПОГ КОРИСНИКА ДАНАС Од аудио касете до DAISY мултимедијалног формата

Сажетак: Када говоримо о корисницима специјалних библиотека, на уму треба да имамо двије ствари. Прије свега Конвенцију Уједињених нација о правима особа са инвалидитетом, гдје се наводи да **особе са оштећеним видом имају једнако право као и сви остали на приступ књигама, знању и информацијама у техникама прилагођеним њиховим потребама и без додатних трошкова** и прихватање чињенице да у свијету има **161 милион** слијепих и слабовидих особа а само је **5%** објављених информација у потпуности доступно. Због тога рад библиотека мора бити усмјерен на потребе корисника, не само због поштовања начела Конвенције (члан 2. и 21), него да их путем информација, књига и образовања лакше интегрисемо у друштво.

Кључне ријечи: аудио књига, УН Конвенција, CD, DAISY, информација.

Увод

XXI вијек је без икакве сумње ера информатике. О томе нам сваки дан свједоче нове технологије које се "намећу" човјеку и које мијењају ствари и вријеме у коме живимо. Традиционално, библиотеке које пружају услуге особама са оштећеним видом, настоје да прате савремене токове и укључују се у исте како би испуниле захтјеве својих корисника и олакшале им приступ информацијама.

Специјална библиотека за слијепа и слабовида лица Републике Српске као дио мреже Међународне федерације

библиотечке асоцијације (ИФЛА-е) и DAISY Конзорцијума, настоји да од свог оснивања, од 2006. године, ради исто – односно да прати рад свјетских библиотека и у складу с временом и могућностима уводи нова технолошка достигнућа у свој рад.

Када говоримо о корисницима специјалних библиотека, на уму треба да имамо двије ствари. Прије свега Конвенцију Уједињених нација о правима особа са инвалидитетом, гдје се наводи да **особе са оштећеним видом имају једнако право као и сви остали на приступ књигама, знању и информацијама у техникама прилагођеним њиховим потребама и без додатних трошкова** и прихватање чињенице да у свијету има **161 милион** слијепих и слабовидих особа а само је **5%** објављених информација у потпуности доступно. Због тога рад библиотека мора бити усмјерен на потребе корисника, не само због поштовања начела Конвенције (члан 2. и 21), него да га путем информација, књига и образовања лакше интегрисемо у друштво. Један од начина да се то и оствари јесте и популаризација аудио књиге. Аудио књига је звучни запис прочитаног текста. Она нужно није аудио верзија часописа или књиге. Да бисмо лакше разумијели њену важност, кренимо од почетка.

Историјат аудио књиге

Почеци аудио књиге датирају још од тридесетих година прошлог вијека. Тада је Конгрес Сједињених Америчких Држава покренуо програм говорних књига за одрасле слијепе особе, а годину дана послје тога, 1933. амерички антрополог Џеј Пи Харингтон је на свом пропутовању кроз Сјеверну Америку снимио приче индијских племена уз помоћ грамофона који се покретао струјом из акумулатора.

У свијету, прве звучне књиге појавиле су се педесетих година XX вијека као надопуна писаној литератури на Брајевом писму и један од начина да се слијепима и слабовидима олакша читања. Иако јединствене што због

писма, а што због своје намјене, Брајеве књиге, односно књиге написане на Брајевом писму заузимају много простора, скупе су и често се јавља проблем како објавити оне са великим бројем страница. Осим тога много је слијепих лица која не знају Брајево писмо. Рјешење проблема настало је снимањем књига на магнетним тракама и грамофонским плочама, на којима су се шездесетих година снимали курсеви страних језика. Недуго послје тога излазе аудио књиге које садрже дјечије приче на графичким плочама а потом и на аудио касетама. Аудио касете на почетку се снимају у двоканалној техници, а затим и у четвороканалној, која је пружила могућност чувања више снимљеног материјала. Аудио касете су се дуго задржале на „тржишту“ као и у употреби у оквиру специјалних библиотека. О томе говори чињеница да постоји ограничен број корисника који слуша (чита) књиге преко овог медија. Ипак, звучне књиге на касетама су показале извјесне техничке недостатке, попут лошег звука или краткоће трајања, па се с временом и развојом технологије приступило новим рјешењима. Управо захваљујући брзини информатичког развоја те усавршавању компјутерских програма на сцену су ступили компакт дискови - CD-ови. С појавом CD-ова, аудио књиге се пребацију на тај медиј, на почетку са невеликим успјехом, али касније с већом популаризацијом CD апарата, тзв. плејера и смањењем њихове цијене расте продаја, а тиме и производња CD аудио књига. Овај тип књига са собом је донио прије свега чистији и бољи звук снимљеног материјала, којег је на почетку било око сат времена. Развојем компјутера и интернета који се наметнуо као моћан медиј дошло је до популаризације новог MP3 или MPEG-1 Audio Layer формата, који је без икакве сумње најраширенији аудио формат записа фајла у коме је примјењена компресија са губитком. Најједноставније речено, иако визуелно не видимо никакву разлику између обичног аудио CD-а и MP3 CD-а, разлика је у количини снимљеног материјала. На „обични“ CD стане 1 сат снимљеног материјала, а на MP3

CD и до 14 сати. Појавом DVD-а (Digital Versatile Disc), који је мање популаран у свијету аудио књига, али ипак коришћан, на један CD стане и до 40 сати квалитетног снимка у MP3 формату. Иако су аудио књиге на CD-овима готово у потпуности потиснуле књиге на касетама, те олакшале корисницима слушање, а рад библиотекарицама, оне су ипак показале извјесне недостатке. Основни недостатак ових књига је немогућност прекидања и настављања слушања једног дијела на истом мјесту, што захтјева од стране читаоца поновно слушање текста од неколико минута којег је већ чуо - прочитао. Покушавајући да превазиђу овај проблем, стручњаци су створили нови побољшани метод – формат за снимање књига којем су дали име DAISY (Дејзи). DAISY књига (формат) представља скуп датотека које имају своју одређену функцију. Сам назив DAISY је заправо акроним од енглеских ријечи иза којих се крије и само значење – функција овог формата:

D представља енглеску ријеч DIGITAL, која појашњава дигиталан приступ који мијења аналогни, гдје је приступ информацијама линеаран а не вишестран у смислу кретања кроз садржај документа, књиге.

A је слово за појам ACCESSIBLE, који у преводу на српски језик значи приступачност

I је INFORMATION, односно информација, а посљедња два слова

SY представљају ријеч систем (SYSTEM).

Узимајући ово у обзир DAISY DTB (digital talking book) односно DAISY дигитална говорна књига представља колекцију дигиталних датотека које омогућују јединствен приступ књигама особама које су слијепе, слабовиде или имају потешкоће у читању. Споменуте датотеке могу да садрже аудио записе људског или синтетизованог говора, обиљеженог (маркираног) текста и низ машинских, читљивих датотека. Постоји шест врста DAISY звучних књига:

1. **Комплетна (цијела) аудио књига са насловима** – ово је најједноставнији облик DAISY књиге у смислу да у овој врсти не постоји навигациона структура. Само је наслов књиге доступан у виду текста а остатку аудио записа се приступа линеарном методом.
2. **Комплетна аудио књига са центром за навигацију**, односно звучна књига са структуром. Навигација је дводимензионална што значи да је кретање могуће по секвенцама књиге и према редослиједу.
3. **Комплетна аудио књига са центром за навигацију и дијеловима текста**. У овој врсти књиге аудио и постојеће компоненте текста су синхронизоване, те су због тога идеалне за снимање индекса појмова, глосарија и слично.
4. **Комплетан аудио запис и цијели текст** – аудио запис и текст су у цјелости синхронизовани. Овај тип продукције је често користан у процесу генерисања Брајевог писма.
5. **Комплетан текст и неки дијелови аудио записа** – структура овакве књиге се састоји од комплетног текстуалног записа, а ограниченог звучног. Због тога своју сврху најчешће налази у снимању рјечника – јер се, примјера ради, изговор може снимити у аудио форми.
6. **Комплетан текст, без аудио записа** – оваква књига садржи центар за навигацију и обиљежени електронски запис - текст. Аудио запис је изостављен, те се због тога користи за продукцију књига на Брајевом писму.

DAISY дигитална књига данас представља јединствен приступ читању који је признат широм свијета као нови начин представљања информација путем технологија прилагођених особама са инвалидитетом. Све DAISY књиге поседују тзв. центре за навигацију који допуштају читаоцу

да се „креће“ кроз књигу, односно да „иде“ на било које мјесто у документу. И заправо управо то је највећа предност овог формата, јер ниједан прије њега није имао могућност кретања кроз књигу - навигацију кроз поглавља, одломке па чак и реченице. Свакако не смијемо изоставити и податак да на DAISY књигу стане и до 4000 сати снимљеног материјала, што се прије неких десетак година није могло ни замислити, а што у исто вријеме олакшава лако и јефтино архивирање.

С поносом можемо рећи да од ове године, Специјална библиотека за слијепа и слабовида лица Републике Српске уводи DAISY формат, те да ће се исти ускоро у виду књига наћи, надамо се, у великом броју на полицама наше младе установе и у рукама корисника, што ће без сумње омогућити слушање/читање аудио књига са већим занимањем и ужитком.

Закључак

Развојни пут аудио књиге као што смо видјели из свега горенаведеног био је и јесте више него занимљив. Од обичне магнетне траке, преко касете, CD-а па до DAISY формата данас, аудио књига је постала дио свакодневног живота особа са оштећеним видом. Са правом можемо рећи да она није луксуз већ стандард и потреба и заправо оно за чиме треба де се поводи библиотекар, корисник па и обични појединац јесу ријечи генералног секретара Дејзи конзорцијума Џорџа Кершера да је „у информатичком времену приступ информацијама основно људско право“.

Литература

1. www.daisy.org
2. http://dhhsolutions.net/daisy_types.html
3. Koren, E. Wendling, D. Saifert: „Audio knjiga“
4. „Конвенција Уједињених нација о правима особа са инвалидитетом“, Бања Лука, Сарајево 2008.

Abstract: When we talk about services of (special) libraries toward blind or partially sighted users we have to keep in mind two important things. First of all UN Convention on the Rights of Person with Disabilities **promotes right of blind and partially sighted people to access public library services, including provision of books and information services in accessible formats, such as Braille, audio, large print and electronic computer disks** and, on the other hand, in whole world there is around 161 million persons with sight disability and only 5% information available in alternative formats. In conclusion libraries need to be focused on users respecting principles of the UN Convention (Article 2. and 21.) and social inclusion is possible (for all) when information, books and education are available.

Key words: audio book, UN CONVENTION, CD, DAISY, information.